

BOJANA NIKOLIĆ

UDK: 614(497.5)Čazma

Pregledni članak / Review

Rukopis prihvaćen za tisak: 21. 11. 2018.

DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/mnlqgc036y>

Povijesni i suvremeni razvoj zdravstva u Čazmi

Sažetak

Nema mnogo zapisa o povijesti zdravstvene djelatnosti i prakticiranju medicine na području Čazme. Može se pretpostaviti da se nakon osnivanja Zbornog kaptola s dvanaest kanonika u danas postojećoj Čazmi prakticirala i medicina. Tadašnja Čazma imala je status pomoćnog centra Zagrebačke biskupije i vjerskog, prosvjetiteljskog i kulturnog središta Čazmanskog arhidakonata. Povijesni zapisi govore u prilog povezanosti Čazmanskog i Zagrebačkog kaptola, čestih boravaka dostojanstvenika tog vremena u čazmanskome kraju, ali i turskih napada i pustošenja i konačno pada Čazme.

Potvrda o zdravstvenoj djelatnosti na tom području može se naći i u navodima o postojanju leprozorija u Čazmi u doba epidemije kuge u srednjem vijeku.

Danas u Čazmi postoji organizirana zdravstvena služba primarne zdravstvene zaštite u sklopu Doma zdravlja Bjelovarsko-bilogorske županije, hitna medicinska pomoć županijskog Zavoda za javno zdravstvo i epidemiološka služba pri Zavodu za javno zdravstvo. Razvijena je i ljekarnička djelatnost i služba veterinarske medicine.

Sve su te službe tijekom proteklih godina prošle kroz reformu. Od sredine prošlog stoljeća organizacija zdravstvene službe u tadašnjoj Jugoslaviji razlikovala se od današnjeg uređenja. Nekada su ljekarničke i liječničke službe bile u sastavu Doma zdravlja Čazma, a izdvajanjem nekih iz sastava navedenog Doma zdravlja i spajanjem drugih službi u Dom zdravlja bjelovarsko-bilogorske županije neke službe danas djeluju samostalno.

Ključne riječi: Čazma; povijest medicine; zdravstvo.

Uvod

Prisutnost organizirane zdravstvene službe u Čazmi spominje se već u srednjem vijeku. Iako nema mnogo zapisa o zdravstvenoj djelatnosti i prakticiranju medicine na području Čazme u dalekoj povijesti, može se pretpostaviti da se nakon osnivanja Zbornog kaptola s dvanaest kanonika u danas postojećoj Čazmi prakticirala i medicina.

Tijekom stoljeća zdravstvena služba na tom području razvijala se usporedno sa zdravstvenom službom u ostalim dijelovima Hrvatske.

Danas u Čazmi postoji organizirana zdravstvena služba primarne zdravstvene zaštite u sklopu Doma zdravlja Bjelovarsko-bilogorske županije. Također je organizirana hitna medicinska pomoć županijskog Zavoda za javno zdravstvo i epidemiološka služba pri Zavodu za javno zdravstvo. Razvijena je i ljekarnička djelatnost i služba veterinarske medicine.

Zdravstvo u Čazmi u srednjem vijeku

Na području Hrvatske najstariji oblici zdravstvene zaštite potječu iz srednjovjekovnih gradova. Spominje ih se u statutima koji su sadržavali mnoge propise o zaštiti zdravlja te protuepidemijska i javnozdravstvena nastojanja (Hrv. enciklopedija, 2018.)

Neki su od najranijih oblika organizirane zdravstvene zaštite koji se spominju na našim područjima hospitali. Hospitali su bili kombinacija bolnice i ubožnice, funkcija im je bila zbrinjavanje krajnje iscrpljenih siromaha (Miljan, 2017.).

U srednjem vijeku na području Slavonije hospitali su postojali u pet mjesta: Varaždinu, Zagrebu, Čazmi, Koprivnici i Virovitici. Tipološki gledano, slavonski su hospitali imali kao svoju osnovnu funkciju brigu o siromašnima i nemoćnima. Osim toga, možemo ih razlikovati i prema načinu osnivanja, odnosno tipu osnivatelja. Tako su postojali hospitali koje su osnovali crkveni dužnosnici (biskupi), grad i, nakraju, pojedinci. Osnivani su ipak na području nekih urbanih centara – Zagreba i Varaždina, odnosno crkvenih centara – Čazme.

Povijest Hospitala sv. Kuzme i Damjana, sv. Doroteje i sv. Elizabete u Čazmi može se pratiti od početka 15. stoljeća, 1402.–1520. godine, kada je već djelovao, te praktički do samog kraja, odnosno trenutka kada je Čazma pala pod Osmanlije. Kao osnivač spominje se vikar Toma.

Na temelju dokumenata iz toga vremena može se zaključiti da su postojale kuće u Čazmi u kojima je bio smješten hospital. Uz hospital je bila kapelica.

Čazmanski hospital bio je jedan od nekoliko hospitala koji su u tome trenutku bili funkcionalni na području srednjovjekovne Slavonije. Razvoj velikog broja

hospitla može se povezati uz profesionalizaciju medicine, kao što je to vidljivo, primjerice, u velikom broju hospitla u Budimu ili Zagrebu. I čazmanski hospital i drugi slavonski lijepo se uklapaju u sliku o hospitalima na području Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva. Ipak, čazmanski je hospital i specifičan. Prvo i osnovno, ostalo je sačuvano relativno velik broj izvora, dok za ostale nije takav slučaj. Drugo, može se lijepo pratiti cijela procedura, od donošenja statuta do papinskih potvrda, koja je posve u skladu s ugarskim slučajevima. Treće, jedan je od rijetkih slučajeva da je pojedinac u Kraljevstvu samostalno osnovao hospital (Miljan, 2017.).

Poznato je da je u Čazmi postojao i leprozorij radi provođenja karantene za kugu u isto vrijeme kada se provodila karantena za kugu u Dubrovniku i nekim drugim hrvatskim gradovima u 14. stoljeću (Ćepulić, 1942.).

Negdje oko 1549. i Čazmanski se kaptol seli u Zagreb zbog osmanske opasnosti. Budući da nemamo nikakvih podataka o hospitalu nakon 1520. godine, lako je moguće da je on prestao djelovati zbog nepovoljnih političkih, vojnih i društvenih okolnosti. U svakom slučaju, zasigurno se djelatnost ugasila nakon selidbe Čazmanskog kaptola, uz koji je hospital bio vezan još od razdoblja osnutka i vikara Tome. Moguće je stoga da isto tako svoje djelovanje završava i Hospital sv. Kuzme i Damjana (Miljan, 2017.).

Zdravstvo u Čazmi u vrijeme Austro-Ugarske

Nema podataka o tome na koji se način obavljala zdravstvena djelatnost na području Čazme u nadolazećem vremenu pa sve do kraja 19. stoljeća, kada na temelju raznih objava i zakona možemo zaključiti da je na tom području bila organizirana zdravstvena djelatnost. Razvoj zdravstvene djelatnosti u Čazmi pratio je razvoj i ustroj zdravstvene djelatnosti na čitavom području Hrvatske tijekom novije povijesti. Također, kako je jačalo zdravstveno osiguranje, tako je jačala i zdravstvena djelatnost.

Krajem 19. stoljeća Čazma postaje središtem kotara i zahvaljujući toj činjenici počinje njezin razvoj, a između ostalog otvara se i ljekarna 1894. godine (Kruľjac Sever, 1982.).

U Čazmi, koja kao upravna općina čini i zdravstvenu općinu, zdravstvenu je službu obnašao kotarski oblasni liječnik sa sjedištem u samoj Čazmi (Šumarski list, 1911.).

Zdravstvo u Čazmi u vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca

U vremenu do 1918. godine na području Hrvatske ustrojene su i funkcionirale su županije, kotari i općine (Žuljić, 2001.).

Tako se 1903. spominje premještaj liječnika dr. Hinka Lehnera iz Topuskog u kraljevsku kotarsku oblast Čazmu na službu, a dotadašnjeg kotarskog liječnika dr. Aleksandera Gjurića premješta se u kotarsku oblast Vrginmost. Stoga možemo zaključiti da je u Čazmi u to vrijeme bila organizirana redovita zdravstvena zaštita (nepoznati autor, 1888.).

U Hrvatskoj i Slavoniji zdravstvo je reorganizirano 1906. *Zakonom o zdravstvu*, a bitne promjene u organizaciji zdravstva uveo je Andrija Štampar nakon 1919. godine. Utemeljeni su higijenski zavodi, domovi narodnoga zdravlja, zdravstvene stanice, školske poliklinike, dispanzeri za dojenčad, antimalarične i bakteriološke stanice, antituberkulozne, antivenerične i antitrahomske ambulante i dr. (Hrvatska enciklopedija, 2018.).

Domovi narodnoga zdravlja osnivali su se na području nekoliko kotara, uključujući i Kotar Čazmu. Provodili su zdravstveno prosvjeđivanje i zaštitu trudnica i djece, poboljšavali higijenske uvjete života te su samo djelomice liječili bolesnike. Djelatnost im je bila usmjerena na rješavanje vodećih zdravstvenih problema toga doba (tuberkuloza, malarija, trahom, endemski sifilis) (Dugački, Regan, 2016.).

Zdravstvo u Čazmi prije i nakon II. svjetskog rata

U vrijeme Banovine Hrvatske 1940. godine Čazma je imala status kotara (Dugački, Regan, 2016.).

Zdravstvena služba odvijala se u zdravstvenim općinama, koje su bile pod nadzorom kotarske, odnosno gradske uprave. Zadaće zdravstvenih općina bile su obavljanje javne zdravstvene službe na polju prevencije, suzbijanje akutnih i kroničnih zaraznih bolesti, briga o održavanju i provođenju javne higijene, provođenje svih zakonskih odredbi donesenih radi zaštite zdravlja pučanstva, posebice mlade i školske djece, te zdravstveno prosvjeđivanje naroda. Zadaća im je bila i pružanje povoljne, a siromašnom pučanstvu besplatne liječničke pomoći kod općinskih liječnika ili u zdravstvenim ustanovama.

U većini općina djelovao je banovinski liječnik, u drugima kotarski liječnik, koji se obično nalazio u središtu općine ili joj je bio najbliži, koji je službovao i u zdravstvenoj općini koja nije imala liječnika. Planirano je da općinski liječnik jednom tjedno, a kotarski polumjesečno obiđe područje za koje je zadužen te da vodi ambulate u većim mjestima (Dugački, Regan, 2016.).

Smrtnost od zaraznih bolesti bila je jako visoka, tako da je jedna od glavnih zadataka higijenske službe bila borba protiv akutnih i kroničnih zaraznih bolesti. U lipnju 1938. u Kotaru Čazma izbila je epidemija škrleta (šarlaha). U epidemijskom obliku griža (dizenterija) pojavila se u rujnu 1939. u Kotaru Čazma i Kotaru Sveti Ivan Zelina (Godišnjak banske vlasti).

U Čazmi je 1945. osnovan Kotarski odbor Crvenog križa. Djelovao je u nekoliko sekcija, između ostalog u Sekciji za borbu protiv tuberkuloze i Sekciji za zdravstveno prosvjećivanje. Stručnu pomoć organizaciji pružale su zdravstvene ustanove i zdravstveni djelatnici. Kotarski odbor Crvenog križa Čazme 1955. godine prestaje s radom, a to područje preuzimaju Kotarski odbor Crvenog križa Bjelovar i Kutina (Hrvatski državni arhiv, 2018.).

Zgrada Zdravstvene stanice u Čazmi u kojoj su i danas smještene ambulate s ostalim pratećim službama izgrađena je 1956. godine.

U periodu nakon II. svjetskog rata velik je broj oboljelih od tuberkuloze. Od 1956. sljedećih 30 godina jednom tjedno u Čazmu dolazi liječnik iz Zagreba liječiti stanovnike Čazme.

Financiranje zdravstvene djelatnosti provodilo se prema različitim modelima. U razdoblju 1952.–1962. godine djelovao je Kotarski zavod za socijalno osiguranje Bjelovar, Filijala Čazma. Nasljeđuje ga Komunalni zavod za socijalno osiguranje Bjelovar, Filijala Čazma, 1962.–1971., a nakon nje Privremena zajednica zdravstvenog osiguranja rada – Služba provedbe Bjelovar, Filijala Čazma, do 1975., kada nadležnost prelazi Samoupravnoj interesnoj zajednici zdravstva (Hrvatski državni arhiv, 2018.).

Swijest o potrebi zaštite zdravlja roditelja i novorođenčadi odavno je prisutna. Zakonom se predviđalo da svaka općina ima svoju primalju. U periodu 1956.–1958. u Čazmi je bilo organizirano rodilište u prostoru Doma zdravlja.

Od 1964. godine vodi se evidencija bolesti i posjeta liječniku opće prakse bilježenjem u osobni karton svakog pacijenta. Tada su u Zdravstvenoj stanici Čazma radila tri liječnika opće prakse. Liječnici su jednom tjedno odlazili u Štefanje provoditi zdravstvenu zaštitu u prostoru u sklopu općinske zgrade. Jačanjem zdravstvene djelatnosti i njezinim boljim financiranjem rastao je i broj zaposlenih liječnika u Čazmi.

U 70-im i 80-im godinama 20. stoljeća na području Općine Čazma postoje brojne zdravstvene aktivnosti. U tjednim novinama iz 1979. godine navodi se svečano otvaranje zdravstvene ambulate u Narti za potrebe stanovnika te mjesne zajednice i okolnih sela. U ambulanti je osiguran prostor za rad liječnika opće prakse i zubara, prostorija za previjanje i drugi potrebni prostor. Najavljuje se i početak gradnje ambulate u Samarici. Iste godine najavljuje se i osnivanje kluba liječenih alkoholičara u Čazmi. Provede se i sistematski pregledi žena radi ranog otkrivanja raka u zdravstvenim stanicama Čazma, Ivanska i Narta. Djeluje i ordinacija medicine rada, a 1982. godine spominje se opremanje stomatološke ordinacije u Ivanskoj, tako da stanovnici ne moraju putovati u Čazmu, gdje je bolje opremljena stomatološka ordinacija.

Zgrada Doma zdravlja u Čazmi dograđena je 1985. godine i tamo su smještene ordinacije medicine rada, ginekologije i pedijatrije.

Zdravstvena zaštita stanovništva osigurana je radom ambulantni tijekom redovnog radnog vremena, ali i izvan radnog vremena kao pripravnost, a kasnije i kao dežurstvo tijekom 24 sata svaki dan u tjednu.

Današnja organizacija zdravstvene službe u Čazmi

Pružanje zdravstvene zaštite u Hrvatskoj zajamčeno je nizom zakona i propisa. Od 1993. godine Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje (HZZO) provodi osnovno, odnosno obvezno, dopunsko i dodatno (dobrovoljno) zdravstveno osiguranje. Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje provodi svoju djelatnost u Čazmi preko Ispostave Čazma (HZZO, 2018.).

Do 2003. godine u Čazmi djeluje samostalni Dom zdravlja kao ustanova koja provodi primarnu zdravstvenu zaštitu na tom području. Od te godine Dom zdravlja Čazma ujedinjuje se s ostalim domovima zdravlja Bjelovarsko-bilogorske županije u Dom zdravlja bjelovarsko-bilogorske županije sa sjedištem Uprave u Bjelovaru.

Osnivanjem županijskog Zavoda za hitnu medicinu u Čazmi ustrojava se tim za pružanje hitne medicinske pomoći i time se povećava zdravstvena služba.

Danas, u 2018. g., u Čazmi radi pet liječnika u ordinacijama opće/obiteljske medicine, jedna pedijatrica, četiri stomatologa, ginekološka ambulanta, radiološki kabinet te laboratorij. Pružanje hitne medicinske pomoći tijekom 24 sata svaki dan u tjednu provodi Zavod za hitnu medicinu Bjelovarsko-bilogorske županije koji ima podstanicu u Čazmi. Na toj lokaciji izmjenjuju se četiri tima u čijem je sastavu liječnik, medicinski tehničar ili sestra i vozač. Patronažna služba s tri medicinske sestre pokriva područje grada Čazme i općina Štefanje i Ivanska. Ustanova za njegu u kući izdvojena je iz Doma zdravlja i djeluje kao samostalna jedinica koja surađuje s liječnicima opće/obiteljske medicine.

Literatura

1. Čepulić, V. (1942), Medicinsko-povjesna skica o razvoja zdravstva u Hrvatskoj. *Liječnički vjesnik*, str. 204-207.
2. Dugački, V.; Regan, K. (2016), Socijalne i zdravstvene prilike u Kraljevini Jugoslaviji za štamparove profesure i dekanata na Medicinskom fakultetu, *Studia lexicographica*, god 10 br.1(18), str. 37-63.
3. *Komunalni zavod za socijalno osiguranje Bjelovar*. Državni arhiv u RH. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://arhinet.arhiv.hr> (pristupljeno 24. svibnja 2018.)
4. *Godišnjak Banske vlasti*, str. 258
5. *Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje*. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.hzzo.hr/en/> (pristupljeno 16. kolovoza 2018.)
6. Kovačević, Z. (1993), Karakteristike i specifičnosti zdravstvene potrošnje poljoprivrednika u Hrvatskoj. *Agronomski glasnik*, str. 339-358.

7. Kruljac Sever, J.: Čazma. Dostupno na mrežnoj stranici https://www.muzejcazma.eu/wp-content/uploads/2017/10/10_01.pdf (pristupljeno 16. kolovoza 2018.)
8. Medicina. *Hrvatska enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na mrežnoj stranici: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=67025> (pristupljeno 16. kolovoza 2018.)
9. Miljan, S. (2017), Hospital sv. Kuzme i Damjana i Doroteje i Elizabete u Čazmi (uz 615. godišnjicu njegova djelovanja 1402.–2017.), Tekst je izrađen u sklopu programa projekta Hrvatske zaklade za znanost „Izvori, pomagala i studije za hrvatsku povijest od srednjeg vijeka do kraja dugog 19. stoljeća“ (HRZZ-IP-2014-09-6547).
10. Nepoznati autor, – Banovac (Petrinja, 1888.), 25. travnja 1903. (zapis iz dnevnih novina)
11. Stašević, I.; Derk, D. (2016), Zdravstveno osiguranje u Republici Hrvatskoj. Dostupno na mrežnoj stranici: <https://www.bib.irb.hr/912491> (pristupljeno 16. kolovoza 2018.)
12. Šumarski list (1911), broj 1, 1911, str. 3-18, dostupno na mrežnoj stranici <http://www.sumari.hr/sumlist/191101.pdf#page=5> (pristupljeno 16. kolovoza 2018.)
13. Žuljić, S. (2001), Regionalno i teritorijalno ustrojstvo Hrvatske u razdoblju između godina 1945.–2000. *Ekonomski pregled*, 52 (1-2) 3-28.

Historical and Modern Development of Healthcare in Čazma

Summary

There are not many records on the history of healthcare and practicing medicine in the Čazma area. It can be assumed that medicine was practiced in the present Čazma after the founding of the Chapter – church body of twelve canons. The Čazma then had the status of the auxiliary centre of the Zagreb Diocese and the religious, enlightenment and cultural centre of the Čazma Archdeaconry. Historical records witness to the connection between the Chapters in Čazma and Zagreb; the frequent stay of the prelates of that time in this area; as well as the attacks and destruction by the Turks followed by the fall of Čazma. A further confirmation of active healthcare activity in this area can be found in the records on the existence of a leprosarium in Čazma during the plague epidemic in the Middle Ages.

Today Čazma has a primary healthcare service within the Public Health Centre of the Bjelovar-Bilogora County, an emergency medical assistance service within the County Public Health Institute, and an epidemiological service within the Public Health Institute. Pharmaceutical business and veterinary medical services actively operate as well.

All of these services have undergone reforms over the recent years. Healthcare organization in ex-Yugoslavia differed from its present organization as of the middle of the previous century. Formerly, pharmaceutical and medical

services formed a part of the Public Health Centre in Čazma. Some of these services have subsequently become independent from the said Health Centre, and several other services have merged into the Public Health Centre of the Bjelovar-Bilogora County. Hence, several subject services presently operate autonomously.

Keywords: Čazma; healthcare; history of medicine.

Mr. sc. Bojana Nikolić, dr. med.

Dom zdravlja Bjelovarsko-bilogorske županije, Ispostava Čazma

Ambulanta obiteljske medicine

Kralja Tomislava 16, HR – 43240 Čazma

nbojana1@gmail.com